

הערות בענין עסק התורה שלא לשמה

אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה [וי"ג ואפילו שלא לשמה] דמתוך שלא לשמה בא לשמה. ויש שאמרו של"ג במצוות אמנם בסוג' בערכין מבואר להדיא שאפילו לגבי מצות נאמר כלל זה.

מאידך ידועים דברי הגר"ח בשע"ד שחלוק דין לשמה של עסק התורה מלשמה של קיום המצות והוא פירוש מאמר חז"ל שם עשה דברים לשם פעלן ודבר בהם לשמן לפי פי' הרא"ש.

והסביר הגר"ח שבלימוד התורה הכוונה בשעת עסק הלימוד היא להוסיף לקח ופלפול

וברוח חיים באר רבינו יותר וז"ל: **"שעקר הלמוד לא לעסוק רק בדבקות כי אם להשיג על ידי התורה והמצוות והדינים ולידע כל דבר על בוריו כלליו ופרטיו ולהשיג גם כן סתרי פלאי מעשיו ... וכל אשר יוסיף ללמוד כן יוסיף לחפץ ללמוד עוד ובאהבת התורה ישגה.."**

והיינו שלשמה הוא הכוונה לרכוש כל התורה על כל עמקיה וכל אנפיה. וכוונה זו צריכה להכניס האדם למצב שכל תשוקתו רק ברכישת התורה. כמבואר שם.

אמנם בקיום המצוות כתוב לשם פעלן והסביר הגר"ח בשע"ד שהכוונה לשם קלוסו דהיינו לכל הכבוד וההשפעות הנגרמות ע"י מעשי המצוות¹

ומעתה יש להבין כוונת חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה וכו' דהרי אין מתפרש ה'לשמה' לגבי תורה ובמצוות בענין אחד. וקצת קשה לומר שחז"ל כרכו כאן ב' הוראות נפרדות בלשון אחד שהרי ה'שלא לשמה' של מצות הוא ענין אחר עם ה'שלא לשמה' של תורה דהרי מי שעוסק בתורה בדבקות [כמו שאמר רבינו לגבי קורא תהילים] חשיב לשמה לגבי מצות ושלא לשמה לגבי תורה.

והנה בענין העוסק בתורה שלא לשמה חלק רבינו בפרקים פרק ב' לג' דרגות. שנים מהם מקורם בגמ' ובראשונים והשלישית היא חדושו של רבינו [לפענ"ד הכותב] האחד הוא הלומד ע"מ לקנטר שעליו אמרו חז"ל נח לו שנהפכה וכו' השני הוא הלומד בכוונת פניה לגרמיה דהיינו שיקבל טובת עושר או כבוד. וע"ז הביא רבינו שם הזהר שעליו נאמר עושר וכבוד בשמאלה ופי' שמקבל שכר של עוה"ז עבור לימוד וגם לא נענש על כוונה זו כמבואר שם. ולכן כתב שם רבינו שגם אנחנו מנועים מלבזותו על זה ואדרבה צריך לכבדו [היינו עושר וכבוד שהבטיחה התורה].

ועל דרגה זו מבואר להדיא שם ריש פ"ב שהמקיים מצות שלא במחשבה טהורה הוא יותר חשוב מהעוסק לפניה לגרמיה שהראשון נקרא אהוב וכו' והשני אין דנים אותו על זה ע"ש היטב.

אמנם איכא דרגה ג' ועליה כתב רבינו וז"ל:

"... וכל שכן אם אינו מכוון כלל לשום פניה לגרמיה הגם שאין כונתו לשמה דוקא הינו לשם התורה כמו שאכתב לקמן בפרק ג' משע"ד בשם הרא"ש ז"ל אלא עקר עסקו בה בסתמא אשר כלשמה דמי² הרי עסק תורתו יקר מאד בעיניו יתברך יותר מכל המצות לשמה בקדשת וטהרת המחשבה כראוי. כמבואר ומוכח להדיא בגמ' ערכין טז: "בעא מיניה ר"י ... תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מניה עדיפא וא"ל מי לא קמודית דענוה לשמה עדיפה ... שלא לשמה נמי עדיפא דאמר ר"י א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפלו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וממילא נשמע דכותה נמי בעסק התורה מי לא מודית דתורה לשמה ודאי עדיף ממצות לשמה.... א"כ גם עסק התורה שלא לשמה נמי עדיף ממצות לשמה מזה הטעם עצמו שמתוך שלא לשמה בא לשמה"

¹ וברוח חיים שם כתב קצת אחרת וז"ל: "כי בעשית המצוות צריכה להיות בדבקות גדול ולקיימם רק מחמת ציווי השם יתברך כמו שכתוב כאשר צונו ה' אלוהי". ובשע"ד מסביר באופן אחר וגם לא מביא הפסוק הזה ויל"ע ישוב הדברים.

² ענין סתמא כלשמה הזכיר רבינו להל' ריש פ"ה ודמה זאת לסתמא של קרבנות. אלא ששם איירי בקיום המצוות וכאן איירי בעסק התורה ויל"ע אי כוונתו חדא. ואכ"מ.

כתב רבינו שיש עוד דרגה שנכנסת תחת הכותרת של עוסק בתורה שלא לשמה וענינה הוא שעוסק בתורה בסתם אשר כלשמה דמי ומה שנקרא עדין שלא לשמה הוא משום שאינו ה'לשמה' שבאר רבינו בשער ד'. ועל דרגה זו ורק על זו כתב רבינו שהיא יקרה מאד בעיניו יתברך יותר מכל המצות לשמה בקדשת וטהרת המחשבה כראוי.

וראיתו מבוארת שדמה לראית הגמ' בערכין דאם יש על זה דין של מתוך שלא לשמה ממילא גם מדריגת ה'שלא לשמה' נכלל בעדיפות דרגת הלשמה.

והנה הסבר הראיה מהסוגיא בערכין יש בזה אריכות דברים אמנם הנוגע לדין הוא שעדיפות זו על המצות כתב רבינו רק בסוג 'שלא לשמה' של העוסק בסתמא אבל העוסק ע"מ פניה לגרמיה עליו לא כתב שהוא עדיף ופשוט.

אלא שיש להבין דהרי לכאורה גם על העוסק לגרמיה אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם וכו' ורבינו לכאורה כתב כך להדיא בהמשך הפרקים ומדוע החשבון הנ"ל של עדיפות תורה שלא לשמה לא קיים גם לגבי עוסק לגרמיה.

ועוד יש להבין מה שייכות של עוסק בתורה שלא לשמה כפי המבואר בשער ד' לדון אם הוא עדיף על קיום המצות בקדשה ודבקות הרי להדיא שם שגם מי שלא עוסק לשם התורה כפי שבאר הגר"ח עדין יכול לעסוק בה בדביקות וטהרה [כפי שסברו אותם שהגר"ח בא לאפוקי מהם] וא"כ איך העמיד כאן הגר"ח שלא לשמה של עסק התורה כנגד לשמה של מצות והוא תמוה עד מאד³.

ויש עוד להבין בסברא דמה שייך הוראת חז"ל לעולם יעסוק שלא לשמה גבי הכוונה המיוחדת של לשמה בתורה והרי שם הוא כוונה היאך לעסוק בתורה ושמטרתו היא ידיעת כל התורה ומדוע יאמרו חז"ל שלכתחילה לא יכון לשם כך. והניחא בענין של טהרה וקדשה בזה מובן שקשה מיד להיות בדרגה זו ואמרו חז"ל דיעסוק שלא לשמה עד שיגיע לדרגה זו אבל בענין להוסיף וכו' מה הקפידא בזה וגם קצת קשה בסברא אם באמת עוסק שלא ע"מ לידע איך מתוך זה פתאום יעסוק ע"מ לידע. ובזה אולי אפשר לומר שההנחה שמתיקות התורה תגרום לו לרצות לידע את התורה.

עוד מצאנו לקמן בפרקים שכתב רבינו דבר חדוש ולכאורה אין זה מתאים לענין של לשמה של התורה. וכן כתב בסוף פ"ד וז"ל:

"וגם אם נראה שכל ימי חייו... עסקו בה שלא לשמה גם כן אתה חייב לנהג בו כבוד ... שכיון שעסק בתורה ה' בתמידות בלתי ספק שהיה כונתו פעמים רבות גם לשמה כמו שהבטיחו חז"ל שמתוך שלא לשמה בא לשמה ... אף שדרך כלל היתה כונתו שלא לשמה עם כל זה בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלמוד על כל פנים מעט כוונה רצויה לשמה ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר על יד אותו העת קטן שכון בו לשמה"

והנה אם איירי כלפי כוונה בטהרה וקדושה ודביקות אפשר להבין הדברים הנ"ל גם מש"כ שא"א שלא יכנס באמצע לימודו וכו', ובמיוחד מה שסיים שעל ידי אותו העת קטן נתקדש כל מה שלמד שזה שייך על ענין הטהרה והדביקות⁴. אבל כלפי כוונת הלשמה של להוסיף לקח ופלפול מה שייך שע"י העת קטן יתקדש וכו' והרי זה ענין מציאותי או שכוון לידע כל התורה או שלא כוון לזה. וצ"ע.

³ במילים אחרות ודאי גם בעסק התורה יש ענין הטהרה והדביקות של כל מעשי המצוות דלא גרע משאר מצוות ורק שחדש הגר"ח שיש עוד כוונה מיוחדת של לשמה בתורה וא"כ כשהעמיד כנגד מצות לשמה בדביקות אין זה באותו ענין שהרי יכול לעסוק בתורה בטהרה רק שלא בכוונה לידע להוסיף לקח ופלפול.

⁴ היינו שבזה שייך לומר שע"י ה'עת קטן' כל לימודו מקבל דרגה של טהרה ודבקות וממילא גם פועל כל הדברים הנפעלים ע"י מעשים שהם בדרגה ובכוונה גדולה.